

PROF. DR. DOĞAN AYDAL

TÜRKİYE, AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SU TUZAĞINA DÜŞMEMELİ

AB ÜYELİK SÜRECİNDE “ESPOO VE AARHUS SÖZLEŞMELERİNİ” ASLA İMZALANMAMALIZ. BU TÜRKİYE'YE KARŞI KURULAN BİR TUZAK.

Son yıllarda Çevre ile ilgili birçok yeni düzenleme ve çalışmalar yapıldı. Bu bölümün ana konusu da bu sözleşmelerin Türkiye için önemini ve imza zamanlamasına dikkat edilmediği takdirde ülkenin bölünmesine kadar gidebilecek süreçleri nasıl tetikleyebileceği anlatılacak.

Espoo ve Aarhus Sözleşmeleri, Avrupa Birliği ülkeleri ve bazı gelişmiş ülkeler için son derece değerli, çevreyi önemseyen bir sözleşme. Ancak bu sözleşmelerin maddelerine ve tarihi gerçeklere farklı bir açıdan bakıldığında ülkemiz için birçok sıkıntıyı beraberinde getireceği görülüyor. Önce dilererseniz her iki sözleşmenin temel özelliklerini tanıtıp sonra Ülkemiz için duyduğumuz endişeleri ortaya koyalım.

Espoo (ÇED) Sözleşmesi, Sözleşmeyi imzalayan taraf ülkelerin belirli yatırım faaliyetlerinin çevresel etkilerini planlamalarının erken bir aşamasında, birlikte değerlendirme yükümlülüklerini ortaya koyuyor. Ayrıca, Devletlerin, olumsuz çevresel etkiye sahip olması muhtemel bütün önemli projeleri birbirlerine bildirme ve danışma yükümlülüğünü getiriyor. Sözleşme 1991 yılında kabul edilmiş ve 10 Eylül 1997'de yürürlüğe girdi.

Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE) 25 Haziran 1998 tarihinde Danimarka'nın Aarhus şehrinde (Århus) Dördüncü Bakanlar Konferansı'nda "Avrupa için Çevre" sürecinin bir parçası olarak kabul edildi ve 30 Ekim 2001'de yürürlüğe girdi. Aarhus Sözleşmesi, çevre ile ilgili olarak halkın (bireyler ve/veya dernekler olarak) bir takım haklarını ortaya koyuyor. Bu sözleşmenin en önemli maddesi, Sözleşmeye taraf olan ülkelerdeki kamu makamlarının (ulusal, bölgesel veya yerel düzeyde) bu hakların yürürlüğe girmesine katkıda bulunmaları için gerekli kanuni çalışmalarını yapmalarını öngörüyor. Bir başka deyiş-

PROF. DR. DOĞAN AYDAL
Başbakanlık Eski Müsteşar Yardımcısı Yeniden Refah Partisi Genel Başkan Yardımcısı

le Devlet, bu sözleşmeyi imzaladıktan sonra bu sözleşmeyle ilgili uyum kanunlarını çıkarmayı taahhüt etmek mecburiyetinde kalacak.

Sözleşmelere yazıldığı şekliyle bakıldığında oldukça güzel gözüküyor. Yatırımlar yapılırken çevre korunmak isteniyor. Ancak dikkatle bakıldığında AB'ye üye olmak için başvuran Ülkemiz için birçok sıkıntıları beraberinde getirdiği görülecek. En önemli konu esasında "Su" konusu. AB, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'muzdaki sular hakkında söz sahibi olmak istiyor.

Aarhus ve Espoo sözleşmeleri henüz imzalamamış bulunan Hükümetimizin aldığı kararları, hiçbir yanlış anlaşılmaya meydan vermemek için, konuyu detaylandırmanın faydalı olduğu düşünülüyor. Aşağıdaki linkten de görüleceği üzere, Devletimiz durumu ve olayların gelişimini çok net

olarak bu linkte özetliyor. (<http://www.mfa.gov.tr/avrupa-birligi-ile-su-konusu-tr.mfa>).

Bu maddelere atıf yapıldığında değerli okuyucuların ilgili linkten kontrol etmeleri konunun daha berrak anlaşılmasına yol açabilir. Makaleyi kitabi anlatım tekniğine sokmamak için bu maddeler burada verilmedi. Ancak konunun özü şu; AB, Doğu ve Güneydoğu'daki nehirlerin kontrolünün ve bu Bölgelerdeki yatırımların yönetiminin AB'ye verilmesini istiyor. Fırat, Dicle, Çoruh, Aras gibi Doğu ve Güneydoğu'daki sınır aşan nehirlerimizin "Uluslararası su" olduğunu kabul etmemizi istiyor. Daha da ötesi, Uluslararası nehir olarak kabul etmemizi istedikleri bu nehirleri, Suriye, Irak, Ermenistan, Gürcistan gibi, AB ülkeleri dışındaki ülkeler olsa bile, bu ülkelerle eşgüdümü olarak yönetmemizi istiyorlar. Bu olmadığı takdirde AB'ye alınmayacağımız açıkça ifade ediliyor ve bu dayatmanın AB ortaklık sözleşmelerin ön şart haline getirildiği gözüküyor.

Türkiye, öncelikle AB'ye sınırimızı oluşturan Yunanistan ve Bulgaristan ile aramızdaki Meriç nehri ile ilgili problemleri çözebileceğimizi belirtmiş ancak bu AB'yi tatmin etmedi. Türkiye, Avrupa Birliği'ne tam üyeliğine kabulden sonra bu sözleşmeleri imzalayacağını beyan etti, ancak bu iyi niyet de AB tarafından kabul edilmedi. Türkiye bütün Ortadoğu ülkelerini kapsayan "Barış Suyu" adı altında boru hatlarıyla su projesi hazırlayabileceğini belirtti, bu teklif de kabul edilmedi. AB, Gümrük Birliği Anlaşması'nda düştüğümüz hatanın tekrarını istiyor. Yani açıkça "Hele bu sözleşmeleri de imzalayın, gerisine bakarız" diyor.

Espoo anlaşmasının Türkiye açısından özü ise, Doğu Güneydoğu'daki nehirlerimizin kontrolünün AB'ye bırakılmasını sağlamak. AB üyesi ülkeler içinde herhangi bir problem oluşturmayacak olan bu sözleşme AB üyesi olmayan Türkiye için tam bir tu-

AB, TÜRKİYE'NİN "SINIR AŞAN SULAR" TEZİNİ NEDEN KABUL ETMİYOR?

Türkiye'nin, "sınır aşan sular" olarak tanımladığı kavram ise AB tarafından kabul edilmiyor. "Sınır aşan sular" kavramında yetki, nehrin çıktığı ülkede yani Türkiye'de olacak. Türkiye, sınır aşan sularında diğer ülkelere ne kadar su vereceğinin tahsisini kendisi yapacak. AB işte bunu istemiyor.

Nitekim önceki yıllarda Irak ve Suriye'ye Dicle ve Fırat sularından saniyede 350

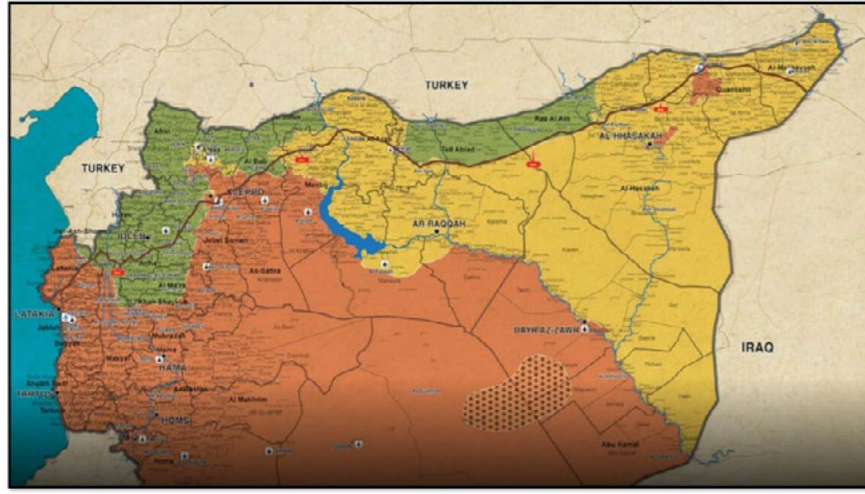
metreküp su tahsis edilmişken, ilişkilerin olumlu olduğu dönemlerde bu miktar 500 m³ saniyeye kadar çıkarıldı.

"Uluslararası su" kavramında ise kaynak ülke ile nehrin denize ve/veya göle dökülene kadar dolaştığı ülkeler arasında paylaşım anlaşmasının olmasını şart koşuyor. Bir başka deyişle, bu sözleşmeleri imzalarsak, sadece Irak, Suriye ile değil, Aras için Ermenistan ve Azerbaycan; Çoruh nehri için Gürcistan; Meriç, Ergene nehirleri için Bulgaristan ve Yunanistan ile anlaşmamız isteniyor. Bu anlaşmaları sınır aşan bütün sularımız için hazırlamakta ve anlaşma mecburiyetinde bırakıyoruz. Daha da ötesi AB "kendi aranızda anlaşamazsanız AB olarak biz karar vereceğiz" diyor.

Bazen insanın aklından "su tabii bir kaynaktır, insanın temel yaşam maddelerinden biri, anlaşsak ne olur?" gibi sorular da pek tabii olarak geçiyor. Ancak bu iyi niyetlerle yapılan görüşmelerde iyi sonuç alınmanın neredeyse imkânsız olduğu görülüyor. Sayın Özden Bilen'in 2009 yılında yayımladığı "Ortadoğu Su Sorunları ve Türkiye" kitabındaki tablolara çok dikkatlice bakıldığında Suriye'nin de, Irak'ın da anlaşmaya niyetli olmadıkları çok rahatlıkla görülebilir. Suriye'nin Dicle sularına hiçbir kaynak sağlamamasına rağmen dört milyar metreküp su talebi, Irak'ın da Fırat sularına hiçbir katkıda bulunmamasına rağmen 23 milyar metreküp su talebi anlaşılır olmaktan çok uzak. Bu tablo da, İran ile Irak ara-

sında su taşıyan, özellikle Dicle'yi besleyen Küçük Zap ve Diyala nehirleri dâhil 42 su bağlantısı bulunan İran hiç yok.

Bu konudaki bir başka problem de, Dicle ve Fırat su havzalarının tek havza olarak mı, iki havza olarak mı değerlendirilmesi gerektiği. Avrupa birliği iki havza olduğunu, Türkiye ise anlaşılmaz bir şekilde tek havza olduğunu savunuyor. İşte şahsi olarak anlayamadığım hususlardan biri de bu. Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı bu havzaları iki havza olarak tanımlıyor ve heritalara da iki havza olarak işliyor. Ayrıca her havzanın su kapasiteleri de ayrıca tanımlandı. Dışişleri Bakanlığımız ise, AB'ye karşı savunmalarında Fırat ve Dicle nehirlerinin tek havza ürünü olduğunu savunuyor. Devletimiz önce buna karar vermek mecburi-

GELECEĞİN SAVAŞLARI SU ÜZERİNE OLACAK

AB üyesi ülkeler içinde herhangi bir problem oluşturmayacak olan Espoo ve Aarhus sözleşmeleri AB üyesi olmayan Türkiye için ise tam bir tuzak. Çünkü, geleceğin savaşları "SU" üzerine olacak. Zira dünyadaki tatlı su alanları belirgin bir şekilde azalıyor.

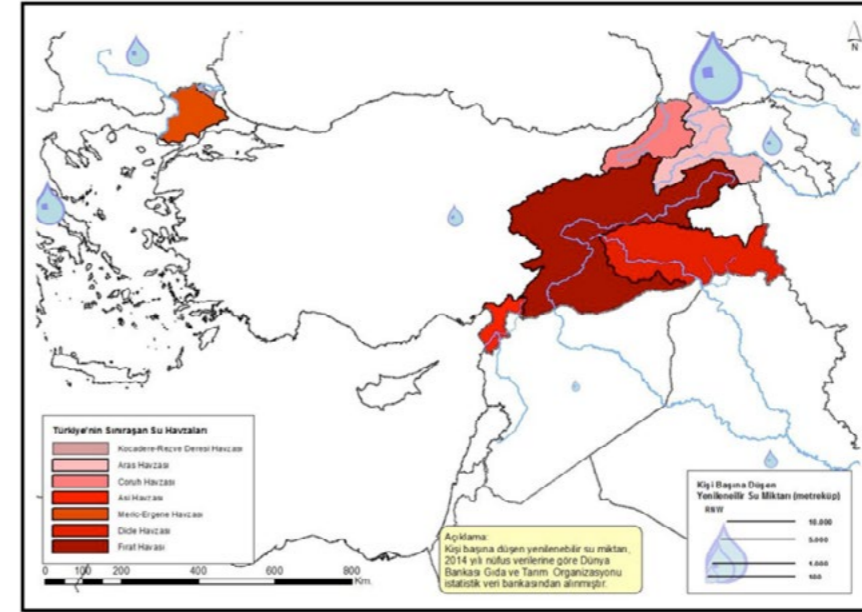
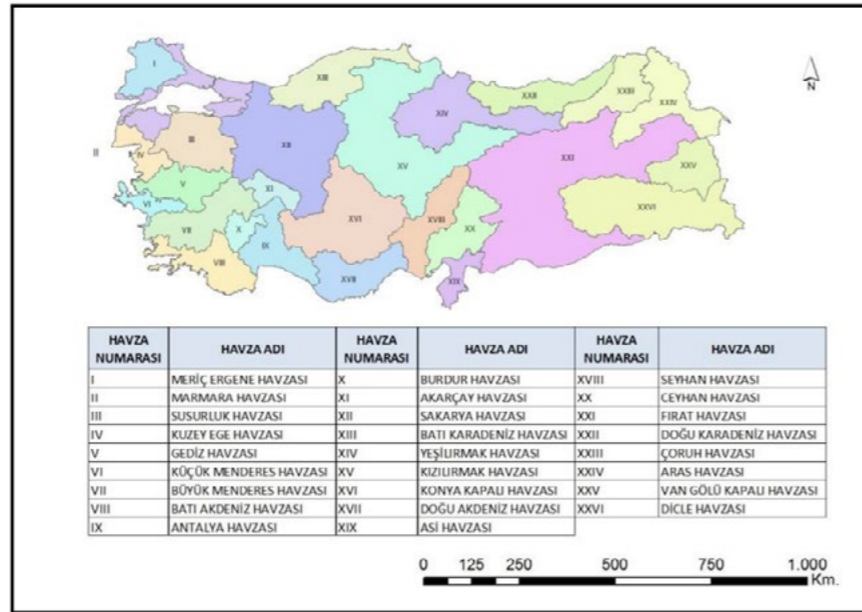
yetinde; Tek havza mı, iki havza mı? Eğer tek havza savunması yapılacak ise su paylaşımı konuşulduğunda İran'ın da hiç hakkı olmadan Fırat'tan hak iddia etmeye başladığını görmek sürpriz olmayacak. Bu yol bir açılırsa çok kısa sürede Ermenistan'ın Aras ve Arpaçay'dan, Gürcistan'ın da Çoruh'tan talepleri karşılanamayacak düzeyde olacak.

Espoo sözleşmesinin en can alıcı yerlerinden biri de, Dışişleri Bakanlığımız tarafından hazırlanan raporun 4. Maddesi. Bu maddede "....., İsrail ve komşu ülkeleri arasında su alanında sınır ötesi işbirliği....." denilmesi. Bir başka deyişle AB bu anlaşmaları yaparken İsrail'in de devrede olmasını istiyor. Olayın esası bu. Eğer biz bu sözleşmeyi imzalarsak çok kısa bir süre sonra Fırat ve Dicle'deki su paylarımızın çok azalacağı, bu suyun özellikle Fırat üzerinden Suriye'nin en güney ucundan Irak'a giren Fırat sularının İsrail'e boru hatlarıyla yönlendirileceği anlaşılıyor. Bu bilgiler ışığı altında, Suriye'deki Tabka barajını ve çevresini de kontrol eden, ABD destekli PYD-PKK oluşumunun niye kurdurulduğu herhalde daha rahat anlaşılabilir. Bu oluşum İsrail'e akan boru hattının bekçisi olacak, Şat tül Arap nehrine Fırat üzerinden akan sular İsrail'e yaklaşık 638 kilometrelik boru hattı veya hatlarıyla yönlendirilecektir.

Peki, bu sözleşmelerde Türkiye'yi sıkıntıya bırakacak başka önemli maddeler nelerdir diye sorgulanabilir. Aarhus Sözleşmesinin bizi rahatsız edecek en önemli maddeleri, Bölgede yapılacak yatırımların, kişiler ve veya STK'lar tarafından şikâyet üzerine durdurulabilecek olması. Konu mahkemelere kolaylıkla taşınabilecek. Bu

sözleşmenin maddelerinin T.C. yasaları haline getirilmesinden sonra, mahkemelerin Devlet çıkarları lehine karar vermesi imkânsız hale gelecek. Doğu ve Güneydoğu'daki herhangi bir vatandaş ve/veya STK, Devletin yatırımlarının, herhangi bir sebeple, çevreye zarar verdiğini ifade edecek olursa, mahkemeler sonuçlanıncaya kadar bu yatırımlar durdurulacak. Doğu ve Güneydoğu Bölgelerimizde terör etkisinde kalan bazı vatandaşların bu tip müracaatları rahatlıkla ve sıklıkla yapacağı biliniyor. Birbiri ardına açılan ve yatırımları şikâyet

eden davalar sebebiyle Devlet bu bölgelerde yatırım yapamaz hale gelecek. Yatırım olmayan bölgede işsizlik artınca şikâyetler çoğalacak, terör ile hiçbir bağlantısı olmayan birçok Kürt asıllı vatandaşımız bile, gerçekleri bilmediği için, zamanla Devlet aleyhinde düşünmeye başlayacak. Sonuçta istenen de bu! Fakirliğin, işsizliğin ve geri kalmışlığının sebeplerinin, birçok farklı etkenin yanı sıra, bu iki sözleşme olduğunu hiçbir zaman anlayamayacak olan sade vatandaşın kısa zaman sonra bölgedeki terör örgütlerine olan ilgisinin ve sempatisinin artmayacağını hiç kimse iddia edemez.

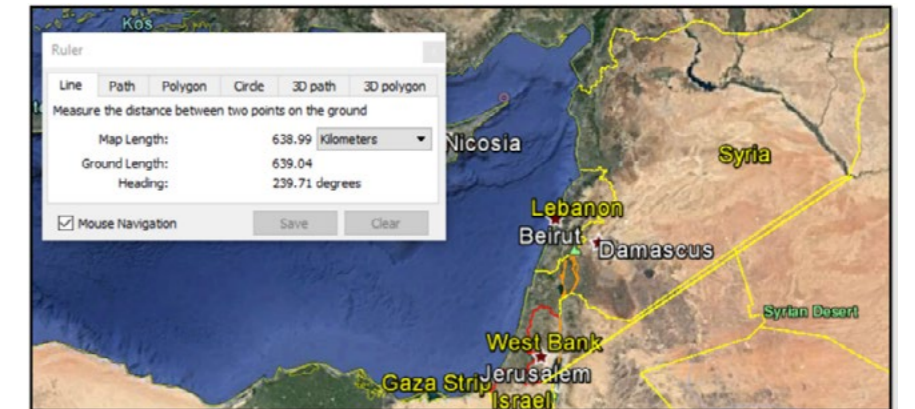

Bu da maalesef bölgeyi bölünmeye kadar götürebilecek süreçlerin başlangıcı olacak.

Ashında bu sözleşmeleri imzalamadığımız konumda dahi, bir şekilde, üstü kapalı da olsa Hükümetlerimizin AB baskısıyla bu sözleşme kurallarına uyduğu da görülüyor. Uymamış olsalardı Doğu-Güneydoğu Anadolu'da sulanmamış toprak kalır mıydı? Doğu ve Güneydoğu Anadolu'muzda sulanması gereken tarım alanı 1.788.000 hektar. Sulanan araziler ise 288.000 hektar. Yani Sadece %16'lık bir kısım sulanıyor. Son zamanlarda yapılan Silvan Barajı 2021'de su tutmaya başlayacak. Bu barajın da 240.000 hektar tarım arazisini sulayacağı, 11 Aralık 2019 tarihinde, bizzat Tarım Bakanı Sayın Bekir Pakdemirli tarafından ifade edildi. Sayın Pakdemirli aynı mülakatta, bu son proje ile GAP projesinin sulama planlarının biteceğini de ifade etti. 288.000 hektar sulanan araziye 240.000 hektar eklendiğinde çıkan rakam 528.000 hektar. Geride sulanması gereken 1.260.000 hektar tarım arazisi var. Belki de birileri, kapalı kapılar ardında sulama projelerimizi bitirmek istiyor. Bu karar da, henüz imzalamamış olsak da, Espoo ve Aarhus sözleşmelerinin gölgesi olduğu muhakkak.

Bütün bu gerçeklere rağmen AB'ne girmenin iyi olacağını ve bu sözleşmeleri imzalamanın çevre için çok iyi olacağını hala düşünen bazı okuyucular olabilir. O zaman kendimize şu soruları sormalıyız; Türkiye'de yüzlerce dere tipi hidroelekt-

rik santrali kurulurken, 23250 MW gücünde santral yapacağız diyerek yola çıkıp, bütün dereleri perişan ettikten sonra sadece 7850 MW gücünde Santral yapabilmeyen Hükümetimize, AB, çevreyi mahvediyorsunuz, benden de ön görüş (provision) almadınız dedi mi? Hayır demedi. Termik santraller bulunduğu her yeri yaşanmaz hale getirirken AB'den herhangi bir uyarı geldi mi? Hayır! Birçok çevre problemi oluşturabilecek Nükleer Santral için Mersin-Akkuysu seçilirken AB'den herhangi bir uyarı geldi mi? Hayır! Bütün diğer muhtemel problemleri bir tarafa bırakın; İstanbul'a su sağlayan kaynaklarının %60-65'i Trakya Bölgesinden sağlanıyor. Sazlıdere barajı üzerinden geçen ve Terkos gölünü kulla-

BU SÖZLEŞMELER NEHİRLERİMİZİN KONTROLÜNÜ AB'YE BIRAKACAK Avrupa Birliği, Türkiye'nin "Espoo ve Aarhus" sözleşmelerini imzalamasını üyelik konusunda bir ön koşul olarak dayatıyor. Türkiye, bu sözleşmeleri imzalaması durumunda Fırat, Dicle, Çoruh, Aras gibi nehirlerimizi "uluslararası su" olarak kabul edecek ve bu nehirlerin kontrolü ile bölgedeki yatırımların yönetimini Avrupa Birliği'ne bırakmış olacak.

nilamaz hale getirecek olan Kanal İstanbul Projesi konuşulurken AB'den herhangi bir uyarı geldi mi? Hayır! Bütün bu ve benzeri olumsuz tablolara sesini çıkartmayan AB, daha imzalamadığımız Espoo ve Aarhus projelerine ve Türkiye'nin AB üyelik talebine dayanarak Doğu Akdeniz'de doğalgaz için yaptığımız sondajlara "çevreyi kirletiyorsunuz" diye karşı çıktı. Karşı çıkmakla da kalmadı, konuyu Avrupa Konseyine taşıyarak 4 Nisan 2019 tarihinde Başkan Yardımcısı Mogherini imzasıyla "Türkiye'yi Kınama" kararı alıp, tebliğ ettiler.

Doğu Akdeniz'de Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin, ABD, İtalya, İngiliz, Fransız, İsrail, Mısır başta olmak üzere birçok ülkenin yaptığı sondajlara ses çıkarmayan AB'nin aynı sebeple Türkiye'yi kınaması anlaşılabilir bir tutum değil; hatta trajedi-komik. Ama ne yazık ki Avrupa Birliği'nin gerçek yüzü de bu.